

Rustieke pergola in oude luister hersteld

Vlak achter huis Sandwijck in De Bilt heeft een blauwe regen bezit genomen van een opvallend lange pergola. Ogenschijnlijk is het een object zonder enige functie. Toch is het zorgvuldig gerestaureerd, omdat het bij nader inzien om een cultuurhistorisch waardevolle pergola ging. Een voor Nederland uniek exemplaar is van de sloop gered.

Werden buitenobjecten maar vaker met zoveel zorg bekeken en behandeld. Sculpturen, siervazen en andere ornamenten in de tuinen van historische buitenplaatsen zijn meestal een droevig lot beschoren. Ze zijn verplaatst of geveild en daarmee uit hun context gehaald, of, erger, eenvoudig vernietigd. Als ze nog op hun oorspronkelijke plaats staan, zijn ze vaak verwaarloosd. Buitenobjecten zijn van minder

vergankelijke materialen gemaakt, maar toch laten weersinvloeden en luchtverontreiniging hun sporen na. Ook verkeerde reinigings-, conserverings- of restauratiepogingen kunnen tot schade leiden. Bovendien zijn ze doelwit van vandalisme en graffiti. Beheer en onderhoud zijn daarom noodzakelijk. Al was het alleen om de cultuur- en/of kunsthistorische waarde van deze objecten voor volgende generaties te

*Huize Sandwijck met pergola.
Foto Pieter Brinkman.*

behouden. Immers, tuinornamenten verwijzen naar een verloren tijd en geven waardevolle informatie over de tuinen die vaak sterk veranderd zijn of zelfs helemaal verdwenen.

Verwilderd parkbos

Landgoed Sandwijck, behorend tot de Stichtse Lustwarande, is hiervan een goed voorbeeld. Van de oorspronkelijke tuin van Sandwijck, aangelegd in 1836 door vermoedelijk *Hendrik van Lunteren*, is weinig over. Het landgoed ligt in een sterk verstedelijkt gebied. Aan de ene kant razen auto's over de Utrechtse weg en aan de andere kant bederven de hoge universiteitsgebouwen van de Uithof het weidse uitzicht. Maar dat stadsgewoel is snel vergeten als je rondwandelt in het verwilderde parkbos.

Eigenaar Stichting het Utrechts Landschap laat de voormalige landschapstuin bewust verruigen. De oorspronkelijke opzet met slingerende paden, waterpartijen en open plekken is nog herkenbaar. Ook staat er nog een aantal markante oude bomen, zoals een gingko (Japanse notenboom) en een Chinese hemelboom. De wandelaar ervaart het echter niet meer als een park. Het is natuurgebied geworden. En de eens zo harmonische eenheid tussen huis en tuin is ver te zoeken. Des te meer waarde krijgen de ornamenten en bijgebouwen die nog in de tuin te vinden zijn.

Het 18de-eeuwse landhuis, ooit een krakerspand, is al weer enige tijd geleden volledig gerestaureerd. Aan de rand van het park staat een neo-gotische schijnkapel van rond 1800, die dienst deed als duiventil. Ook deze is inmiddels gerestaureerd. Onlangs is tevens de pergola onder handen genomen, die in vroeger tijden zorgde voor schaduw en dieptewerking in de tuin. De grote waarde van dit tuinornament werd gelukkig op tijd ingezien.

Fantasievolle toepassing van ferro-cement

Anderhalf jaar lang, met onderbrekingen, werkte restaurator *Pieter Brinkman* uit Langbroek, in nauwe samenwerking met de Rijksdienst voor Monumentenzorg, voor het Utrechts Landschap aan het herstel van de pergola. Aanvankelijk zou de pergola worden afgebroken en in stijl worden herbouwd. Zij was deels ingestort en leek op het oog niet meer te herstellen. Echter, analyse en documentatie toonden aan dat reconstructie niet de beste optie was. De pergola, die dateert van rond de eeuwwisseling, bleek te zijn gemaakt van ferro-cement, een destijds nieuwe materiaalsoort, waar de meest fantasievolle toepassingen voor zijn bedacht. In Nederland is geen tweede pergola van deze materiaalsoort bekend. Brinkman: 'Alleen al om deze reden was het de moeite waard de pergola van Sandwijck te behouden. Er zouden anders belangrijke gegevens over de toepassing van ferro-cement verloren zijn gegaan.'

De pergola is waarschijnlijk vervaardigd door de firma *Copijn*, die toen veel met ferro-cement werkte. De dragers en liggers lijken op boom-

stammen. Om dat effect te bewerken werd het cementrustiek bewerkt met nep-knoesten en -nerven. Het is typerend voor die tijd. Overal in Europa vind je dit soort 'follies' van cementrustiek. Ruïnes, banken, tafeltjes, overkappingen, noem maar op. Brinkman: 'Dat zie je altijd. Met een nieuw materiaal is men in het begin heel fantasievol. Van ferro-cement zijn de gekste dingen gemaakt. Later krijgt het een meer functionele toepassing in de vorm van betonconstructies. Het bijzondere is dus dat het de tijd weergeeft.'

Blauweregen als monument

Om de kunst- en cultuurhistorische waarde te behouden is waar mogelijk oorspronkelijk materiaal geconserveerd. Door bouwhistorisch onderzoek kon worden achterhaald uit welke onderdelen de pergola bestond en hoe deze achtereenvolgens in elkaar waren gezet. Zo kon het laatste stuk van de pergola, dat was ingestort, worden gereconstrueerd. De goede elementen werden gerestaureerd en hergebruikt. De dragers aan de linkerzijde zijn ongemoeid gelaten. Ze zijn stabiel genoeg, doordat de blauweregen zich er stevig omheen heeft geslingerd. De rest is gerestaureerd met zoveel mogelijk behoud van de authentieke onderdelen.

Van alle onderdelen gaat een origineel exemplaar naar het depot van de Rijksdienst voor Monumentenzorg. Brinkman: 'Het is van groot belang dat, als je onderdelen vervangt, je de oude delen bewaart. Ze kunnen waardevolle historische informatie geven die voor onderzoek kan worden gebruikt.'

De blauweregen dateert waarschijnlijk uit dezelfde tijd als de pergola en is dus een levende getuige van de functie die de pergola ooit heeft gehad. Brinkman: 'We zien de blauwe regen daarom ook als een monument. Om de plant te behouden hebben we een steiger gebouwd die boven de pergola uitstak. Daar hebben we de blauweregen opgelegd. Zo had hij niet te lijden van het werk aan de pergola.'

Fruitmuur

Al wandelend door het parkbos van Sandwijck wijst de restaurator op een oude muur verscholen achter een haag. Rijp voor de sloop, zou menigeen zeggen. Maar volgens Brinkman is het wel degelijk iets bijzonders. 'Ik heb het eens bekeken, en alvast wat onderzoek gedaan. Het is een fruitmuur. Daar zijn er nog maar een paar van in Nederland. Doodzonde als die zou worden afgebroken.' Te bedenken dat ook de bijgebouwen aan revisie toe zijn, valt er op Sandwijck nog heel wat te redden voor het nageslacht.

Drs. Y. Tanke is historica en tekstschrijver te Amersfoort.